

זן ובעיית השליטה.

מאת

אלאן א. ווטס

ע שוי להתקבל הרושם כאילו היצור האנושי כפי שאנחנו מכירים אותו, איננו אלא מלכודת שנבנתה כדי לתפוס את עצמה. זה נכון כבר אלפי שנים, אבל לאחרונה, כשרואים את חידושי המדע והטכנולוגיה שפיתח האדם כדי לשלוט על עצמו ועל סביבתו, זה בולט במיוחד. בימיו המוקדמים של המדע המודרני היה המצב פחות ברור, כי נדמה היה שניתן יהיה לפתח שליטה מדעית ללא גבול על הטבע ועל עצמנו בדרך סלולה וחסרת מכשולים. אך היום, לאחר מלחמת העולם השנייה ולאחר אמצע המאה העשרים, הבעייתיות שבעצם השליטה מתחילה לצוץ כמעט בכל שטח של פעילות אנושית. הדבר בולט במיוחד בתחום מדעי התקשורת הכוללים את חקר הדינמיקה של השליטה, וכן בפסיכולוגיה, המדע אשר עוסק בצורה האינטימית ביותר באדם עצמו.

ב צורה הפשוטה והבסיסית ביותר – כשאת יתר הצורות ניתן לראות כהרחבה והגזמה של הצורה הבסיסית - הבעיה נראית כך: האדם הוא אורגניזם בעל מודעות עצמית ולכן בעל יכולת שליטה עצמית, אך כיצד יכול הוא לשלוט בחלק שמבצע את השליטה? כל הניסיונות לפתור בעיה זו מסתיימים בתסבוכות, הן ברמה האישית והן ברמה החברתית. ברמה האישית הבעיה יכולה להופיע כמודעות עצמית אקוטית, כמו הנואם שמכשיל את עצמו בעצם המאמץ שהוא עושה כדי לנאום בצורה רהוטה. ברמה החברתית הדבר מופיע כאבדן חופש התנועה המתגבר עם כל ניסיון לנהל את הפעילות באמצעות חקיקה. במילים אחרות, ישנה נקודה שמעבר אליה שליטה עצמית הופכת לשיתוק – כאילו רציתי לזרוק כדור וגם לשמור עם היד שלי שימשיך במסלול הנכון.

ה טכנולוגיה, אשר מגבירה את טווח השליטה האנושית ואת עוצמתה, מגבירה בו בזמן את עוצמת החירחורים הללו. שכיחות ההפרעות הנפשיות בתרבות הטכנולוגית שלנו נובעת אולי מהעובדה שיותר ויותר אנשים מוצאים את עצמם בתוך התסבוכות הללו - מצבים שמוגדרים על ידי האנתרופולוג הפסיכיאטרי גריגורי בייטסון כמצבי "קשר-כפול", כשהאדם נדרש לבצע החלטה אותה הוא לא מסוגל או איננו רשאי לבצע. במילים אחרות, הוא נקרא לעשות דבר והיפוכו, וזאת לרוב בנושא השליטה העצמית, שתירה המיוצגת למופת בכותרת של ספר ידוע בשם: "אתה חייב להרפות את עצמך". האם יש צורך לומר כי הדרישה למאמץ המובעת במילים "אתה חייב" סותרת את הדרישה "להרפות את עצמך"?

מ עניין שקשה לנו לחשוב ביעילות על שליטה עצמית בלי שנבצע הפרדה בין השולט והנשלט, אפילו כאשר - כמשתמע מהביטוי "שליטה עצמית" - השניים הם אחד ויחיד. הדבר נובע מן התפיסה המקובלת של האדם כיצור כפול או מפוצל אשר מורכב מאני עליון ותחתון, מהגיון ודחפים, נפש וגוף, רוח וחומר, רצוני ובלתי רצוני, מלאך וחייה. אם הוא ניתפס כך, האדם לעולם איננו נמצא באמת בשליטה עצמית. למעשה חלק אחד של ישותו שולט באחר, כך שמה שנדרש מן החלק השולט הוא להתאמץ ככל יכולתו, אבל חוץ מזה עליו להיות חופשי וללא עכבות. גישה זו היא טובה ויפה - עד שהיא נכשלת. את מי או את מה יש להאשים אז? האם היה החלק התחתון, הנשלט, חזק מדי, או האם היה החלק העליון, השולט, חלש מדי? אם הנשלט היה חזק, השולט לא אשם. אם השולט חלש, צריך לעשות משהו כדי להתגבר על החולשה. פירוש הדבר, שהחלק הגבוה, השולט, צריך לשלוט גם **בעצמו** - אחרת עלינו להניח קיומו של עוד עצמי, גבוה יותר, כדי שיהיה מוכן להיכנס לפעולה ולקבל שליטה על השליט. אבל ככה אפשר להמשיך בלי סוף.

ד וגמא טובה נמצא בתיאוריה התיאולוגית של מצווה, שכבלה מאות בשנים את בני המערב בקשר-כפול נוראי. החשובה במצוות היא "ואהבת את ה' אלוהיך" - וכן, שימו לב לתוספת - "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". איך ניתן לציית לציווי כזה? מן התוספת משתמע שלא מספיק לחשוב ולהתנהג **כאילו** אני אוהב את אלוהים. אני לא נדרש להעמיד פנים שאני אוהב. אני נדרש באמת להתכוון לכך, להיות כנה לגמרי. ישו גינה את הפרושים רק בגלל שמילאו את המצוות לא בכנות - בדיבור ובמעשה אך לא בליבם. אבל, אם הלב הוא השולט, איך הוא יחזיר את עצמו בתשובה? אם עלי לאהוב בכנות, עלי לאהוב בכל מאודי, באופן ספונטאני ובלתי עצור. אבל זה בדיוק כמו לומר שאני **חייב** להיות ספונטאני, וספונטאניות נשלטת או מתוכננת היא סתירה עצמית!

ה תיאולוגיה הנוצרית ניסתה לפתור את הבעיה כשאמרה כי הלב אינו יכול להחזיר את עצמו בתשובה ללא עזרת האל, ללא חסד אלוהי, כוח היורד מלמעלה כדי לשלוט בשולט. (התיאולוגיה היהודית – הכל צפוי והרשות נתונה) אך זה מעולם לא היה פתרון כי זו רק דחיית הפתרון, או חזרה על אותה בעיה ברמה אחרת. כי אם אני נתבע לאהוב את אלוהים, ואם מילוי התביעה דורשת חסד אלוהי, אזי אני נתבע לקבל חסד אלוהי. ושוב, אני נתבע לשלוט בשולט, שהוא במקרה זה אלוהים. או, במילים אחרות, אני נתבע לפתוח את עצמי להשפעת החסד האלוהי. אבל האם באמת אפתח את עצמי או שאעשה זאת בלב חצוי? ואם חובה עלי לעשות זאת בלב שלם, האם אינני זקוק לחסדי שמיים כדי להפתח לקבלת החסד? וגם זה, כמובן, חוזר חלילה עד אין קץ.

ה מסקנה הנובעת מכך היא כי בעיית השליטה העצמית איננה נעשית ברורה יותר על ידי פיצול ה"אני" לשני חלקים, אלא להפך, והדבר נכון כשמדובר ביצור אנושי או ביקום כולו. לכן שום סוג של פילוסופיה דואליסטית לא מספק פתרון, למרות שבלי מונחים דואליים אין אנו מסוגלים כנראה לחשוב ביעילות על בעיות שליטה. כי אם ליצור האנושי אין חלק שולט נפרד, אם האני העליון לא נבדל מן התחתון, השליטה העצמית תיראה לחשיבה הדואליסטית בלתי אפשרית, כמו ניסיון להצביע באצבע על הקצה של עצמה. ניתן לטעון ששליטה עצמית היא אשליה ושהיצור האנושי הוא מכונה דטרמיניסטית לחלוטין, אבל גם טיעון זה סותר את עצמו. כי ברגע שמכונה מצהירה שהיא מכונה, היא מניחה שהיא מסוגלת להתבונן בעצמה - ושוב אנו נתקלים באבסורד הברור של האצבע המצביעה על עצמה. במילים אחרות, אם אני אומר שאין לי יכולת שליטה עצמית, ברור שקיימת מידה מסויימת של ידיעה עצמית, התבוננות עצמית, וכן, באותה מידה, שליטה עצמית. הבעיה האנושית נראית כמלכודת מכל זווית - כי שלילת המודעות העצמית מביאה להוכחתה, ואם מניחים קיום שלה מגיעים לפרדוקס ולקשר כפול.

ח לוקת האדם לאני עליון ותחתון לא פותרת את בעיית השליטה העצמית, כי היא מתארת בהצלחה את הדינמיקה של השליטה רק כל עוד הרצון (העליון) **מצליח** לשלוט ברגשות (התחתונים). אבל כשהרצון נכשל וצריך איכשהו להתחזק או להפוך יצר רע לטוב, התיאור הדואליסטי של האדם איננו רק חסר תועלת אלא אפילו מבלבל. כי זו דרך חשיבה המפרידה בין האדם לעצמו בדיוק ברגע בו הוא צריך "לחזור לעצמו". כלומר, כשכוח הרצון נאבק עם עצמו ונמצא בעימות עם עצמו הוא משותק, כמו מי שמנסה ללכת לשני כיוונים מנוגדים בו זמנית. ברגעים כאלה יש לשחרר את הרצון מהשיתוק האוחז בו, כמו שצריך להפנות את הגלגל הקדמי של האופניים דווקא לכיוון הנפילה. הדבר מפתיע כל מי שמתחיל ללמוד לרכב, אבל ככה לא רק שלא מאבדים את השליטה, אלא זוכים בה מחדש. איש המוסר, כמו רוכב מתחיל, לא מסוגל להאמין שפנייה לכיוון שאליו נוטה הרצון יכול להביא בעקבותיו שום דבר מלבד נפילה מוסרית. אך העובדה הפסיכולוגית המפתיעה היא שאין האדם מסוגל לשלוט בעצמו אלא אם כן הוא מקבל את עצמו. במילים אחרות, לפני שיוכל לשנות את כיוון הפעולה שלו עליו ראשית להיות כנה, ללכת עם הטבע שלו ולא בניגוד אליו, גם אם המגמה המיידית של טבעו היא לכיוון הרע, לכיוון ירידה. דבר דומה נכון גם לגבי שייט מפרשים, כיוון שברגע שברצונך להפליג נגד כיוון הרוח, אתה לא נכנס לעימות על ידי פניה ישר לתוך הרוח. אתה נכנס למסלול זיגזג מול הרוח, כשהרוח במפרשיך. בצורה דומה, כדי לחלץ את עצמו צריך נהג רכב להפנות את ההגה עם כיוון החלקת הגלגלים ולא נגדה.

ה בעיה שלנו היא שאינדוקטרינציה רבת שנים בחשיבה דואלית הפכה למוסכמה את ההבנה כי אנו יכולים לשלוט בטבענו רק על ידי יציאה נגדו. אבל זו אותה הנחה מוטעית שאומרת לנהג לפנות נגד כיוון ההחלקה. כדי לשמור על השליטה עלינו ללמוד דרכי תגובה חדשות, ממש כשם שבאומנות הגידו צריך ללמוד לא להתנגד לתקיפה אלא לשלוט בה על ידי חדירה לתוכה. הגידו איננו אלא יישום לאמנות הלחימה של פילוסופיית ה Wu-Wei של הזן והטאו, שאין להתייבב מול הטבע ואין להתעמת חזיתית מול כיוון הדברים. מטרת דרך החיים של הזן היא לוות הארה או הערה, (או תובנה, בלשון המקובלת היום בפסיכולוגיה), בה נחלץ האדם מן השיתוק, מן הקשר הכפול, שבו סיבך אותו הרעיון הדואלי של שליטה עצמית ומודעות עצמית. בהתנסות זו מתגבר האדם על הרגשת הניפרדות או ההיבדלות - לא רק מעצמו כאני עליון שולט לעומת אני תחתון נשלט, אלא גם מיקום שלם של אנשים ודברים אחרים. מעניין שהזן מספק דוגמה ייחודית קלאסית ופשוטה של דרך להכרה והתרה של העימות או הסתירה של מודעות-עצמית.

ת למיד הזן עומד מול מורה שהתנסה בהארה בעצמו, והוא אדם טבעי לחלוטין במובן היפה ביותר של המילה. כי איש הזן הוא מי שמצליח להיות אנושי באותו חן הטבעי ובחוסר העימות הפנימי שבו העץ הוא עץ. ניתן לדמות אותו לכדור המדלג על גבי פלג הרים, כלומר שאין אפשרות לחסום, לעצור או להביך אותו בשום סיטואציה. הוא לעולם לא מהסס או מגמגם במחשבה, כיון שלמרות שהוא יכול לעצור את פעילותו על מנת למצוא פתרון לבעיה, זרם המודעות שלו נע תמיד היישר קדימה ולא נלכד במעגל קסמים של חרדה או ספקות ופקפוקים, כשהחשיבה נכנסת לסחרור ללא נושא. הוא איננו מתעכב או נחפז בעשייה, אלא פשוט זורם. לזה מתכוון הזן בדברו על חוסר מעורבות - לא להיות חסר רגשות או אמוציות, אלא להיות כשהרגשות לא דביקים או חסומים, והתנסויות העולם עוברות דרכו כחלוף השתקפות הציפורים בטוסן מעל

המים. למרות שהוא ניחן בחרות פנימית מוחלטת, הוא לא נמצא במצב של התקוממות נגד מוסכמות חברתיות כמו המורד, ואיננו מנסה להצדיק את עצמו כמו המתחסד. הוא בהרמוניה מלאה עם עצמו ועם עולם הטבע, ובמחיצתו אתה חש כי ללא מאמץ או התחכמות הוא "כולו כאן" ללא סייג - בטוח בעצמו ללא שמץ של תוקפנות. לכן הוא Grand Seigneur, האריסטוקרט הרוחני בדומה לאריסטוקרט החילוני שכה בטוח במעמד שלתוכו נולד עד שאין לו כל צורך לנהוג בעליונות או לעשות רוח.

כ שהוא ניצב מול דוגמא כזו, מרגיש תלמיד הזן הפשוט את עצמו גולמני ונבוך - במיוחד כיוון שמצבו **בתור** תלמיד מחייב אותו לנסות להגיב למורה באותה טבעיות חסרת היסוס ונטולת מודעות עצמית. גרוע מכך, האתגרים שעליהם הוא צריך להגיב הם **קואנים**, או שאלות-בעיות שבנויות כדי להטיל אותו ישירות לתוך מצבים של קשר כפול. קואן אופייני הוא "הראה לי את פניך המקוריים אשר היו לך לפני שיצרו אותך אביך ואמך!". הראה לי - במילים אחרות - את האני העמוק, האמיתי שלך, לא את האני שתלוי במשפחה ובהתניות שאימצת תוך לימוד והתנסות, או כל מיומנות שהיא.

ב רור כי תשובה מחושבת ומתוכננת לא תעזור, כי היא תבוא מן האני המותנה תרבותית וחברתית של התלמיד, מן התפקיד האישי שהוא משחק. שום תגובה רצונית או מתוכננת לא תפתור את הבעיה, כי היא תשקף רק את האני הנרכש. מצד שני, האלטרנטיבה היחידה האפשרית במצב הזה היא לנסות להגיב בצורה ספונטאנית ובלתי מחושבת. אבל הנה הוא הקשר הכפול. רק **תנסה** להיות טבעי! חכם סיני עתיק נשאל פעם על ידי תלמיד: "מהי הדרך?" והוא ענה "מחשבתך הרגילה (כלומר, הטבעית) היא הדרך". "איך", המשיך התלמיד, "יכול אני להיות איתה בשלום?". "כשאתה מנסה להיות איתה בשלום", אמר החכם, "אתה סוטה ממנה." מכך נובע גם שאין כל תועלת אם התלמיד לא ינסה, כיון שגם זה יהיה רצוני ולכן דרך עקיפה של ניסיון. בנסיבות אלה מתבלבלים רוב התלמידים ונתקעים לזמן ממושך, כיון שכאשר הם מתבקשים לפעול בלי לשלוט בעצמם הם עומדים פנים אל פנים מול פעילותם וקיומם הם וכך הם משותקים על ידי המודעות העצמית.

ב עיצומה של המבוכה, מגלה התלמיד כי כל עוד הוא ער לקורה לו הוא איננו מסוגל - כמובן - להיות ללא מודעות עצמית. כשהוא מנסה לשכוח את עצמו, הוא נזכר כי הוא המנסה לשכוח. מצד שני, כשהוא שוכח את עצמו על ידי השתקעות בענייני היום יום, הוא מוצא כי הוא נסחף על ידי המאורעות ולא מגיב באופן ספונטאני אלא מתוך הרגל המותנה חברתית. הוא פשוט משחק בלי מודעות את התפקיד שלו, ולא מראה עדיין את פניו המקוריים. המורה לא יניח לו להימלט לחוסר המודעות הזו, כי כל עימות עם המורה מזכיר לו בצורה מכאיבה את העצמי הגמלוני שלו. בעזרת אמצעים אלה משתכנע לבסוף התלמיד כי האגו שלו, האני שהוא האמין היה הוא, איננו אלא דפוס של הרגלים או תגובות מלאכותיות. ככל שיתאמץ, אין שום דבר שביכולתו לעשות כדי להיות טבעי, לצאת מעצמו.

ב נקודה זו מרגיש את עצמו התלמיד ככישלון חרוץ וחסר תקווה. האישיות שרכש, לימודיו והידע שצבר נראים - לפחות למטרה זו - חסרי כל תועלת. עד כה, נא לזכור, הוא מנסה - או מנסה לא לנסות - להראות את האני האמיתי שלו, לפעול בכנות מושלמת. כעת הוא יודע מעבר לכל צל של ספק כי הוא לא מסוגל לבצע זאת; הדבר צריך איכשהו לקרות מעצמו. הוא מוצא, אם כן, כי אין לו כל אלטרנטיבה אלא להיות, לקבל, את היצור הגמלוני, המודע לעצמו והמותנה שהוא הינו. אבל גם כאן הוא נתקל בסתירה לכאורה. כי הרעיון של קבלת עצמך הוא קשר כפול נוסף. אתה עצמך מכיל מחלוקות - התנגדויות ומריבות עם עצמך - ולכן אתה מתבקש לקבל את אי-קבלתך. תן למחשבות שלך לרוץ לבד; תן להן לחשוב מה שבא להן. אבל אחד הדברים שהן רוצות לעשות הוא להפריע לעצמן. או, מצד שני, כתלמיד זן הוא עשה מדיטציה, בילה שעות בניסיון להשקיט את מחשבתו, התרכז רק בקואן או בנשימות שלו, ובדיכוי מחשבות זרות. אבל זהו עיוור המוביל עיוור, המחשבות אשר אמורות להישלט הן אלה השולטות. מחשבה מנסה לגרש מחשבה.

ב רגע זה מבזיק באופן פתאומי ברק פסיכולוגי. מה שהיה צריך להיות ברור כל הזמן מגיח לבהירות מוחלטת, והתלמיד רץ למורה, וללא כל קושי מראה לו את "פניו המקוריים". מה קרה? כל הזמן היה התלמיד משותק על ידי האמונה הטבועה בו האומרת כי הוא מהווה דבר אחד, ומחשבתו, או הרגשותיו, דבר אחר. לכן כשעמד מול עצמו, הרגיש תמיד חצוי לשניים - לא מסוגל לראות את עצמו כיחידה אחת, ללא סתירה. אבל עכשיו הוא חש פתאום הרגשה מובנת מאליה שאין שום חושב נפרד אשר שולט על מחשבותיו. חושב ומחשבות אחד הם. אחרי ככלות הכול, אם תתחיל לתת לחשיבה שלך לחשוב מה שהיא רוצה, ברגע הבא היא תרצה להפריע לעצמה, אז תן לה. כל עוד אתה נותן לה לחשוב מה שהיא רוצה בכל רגע ורגע, אין שום שמץ של מאמץ, שום קושי, להניח אותה לנפשה. אבל העלמות המאמץ להניח אותה לנפשה היא בדיוק העלמות החושב הנפרד, האגו המנסה לפקוח עין על החשיבה בלי להפריע. כעת אין מה לנסות לעשות, כי כל מה שעולה דקה אחר דקה מתקבל בברכה, בכלל זה גם חוסר קבלה. לשנייה אחת החושב נראה מגיב לזרם המחשבות במיידיות של בבואה בראי, ואז פתאום מתברר שאין ראי ואין בבואה. יש פשוט זרם מחשבה - והמחשבה פשוט יודעת את עצמה. אין חשיבה נפרדת אשר עומדת מן הצד ומתבוננת בה.

תרה מזאת, כשנעלמת הדואליות בין החושב והמחשבה, נעלמת גם זו בין הנושא והמושא. היחיד לא מרגיש עצמו מופרד מרשמי העולם החיצון, כשם שהוא לא מרגיש כחושב הנפרד ממחשבותיו. לכן יש לו הרגשה מלאת חיות של עצמו כזהה למה שהוא רואה ושומע, כך שרשמיו הסובייקטיביים מגיעים להרמוניה עם העובדה הפיזיקאלית כי האדם איננו אורגניזם בתוך סביבה אלא היחס אורגניזם-סביבה. ניתן לומר כי היחס אמיתי יותר משני מרכיביו, כשם שהאחדות הפנימית של מקל מוצקה יותר מן ההבדל בין קצותיו.

יצור האנושי שהגיע להבנת האחדות הזו איננו עוד מלכודת הבנוייה לתפוש את עצמה, כיוון שמודעות עצמית אינה יותר מצב של הוויה בשתי מחשבות, שהוא במקרה גם מצב של חוסר החלטה, מבוכה ושיתוק נפשי. זה מה שנובע למודעות העצמית כשאנחנו מנסים לטפל בה בכלים דואליסטים, מאמצים כאמת את מוסכמות המחשבה והדיבור המפרידות בין "אני" ו"עצמי", כמו גם בין נפש וגוף, רוח וחומר, יודע וידוע. בהפרדה, העצמי שאני יודע לעולם לא יהיה זה שעלי לדעת, וזה שבו אני שולט לעולם איננו זה שבו עלי לשלוט. פוליטית, מופיע דואליזם זה כהפרדה של הממשלה או המדינה מן העם, דבר שקורה אפילו בדמוקרטיה, האמורה להיות קהילה עם ממשל עצמי. ממשלות ומדינות צריכות להתקיים כאשר לאנשים אין שום רגש פנימי של אחדות עם האחרים, כשהחברה האנושית היא לא יותר ממונח מופשט לציבור של פרטים - נפרדים האחד מהשני כיוון שכל אחד נפרד מעצמו.

עולם המזרח, זן ושיטות אחרות לשחרור האדם מלפיתתו את עצמו היו עניין למיעוט קטן בלבד. במערב, בו אנו מאמינים או לפחות מרגישים מחויבים להפצת הידע לכל, אין לנו שום מורי זן מהם נוכל ללמוד. אבל מכך יכול לצמוח לנו יתרון, כי ההבחנה בין המורה לתלמיד היא צורה נוספת של דואליות של שולט ונשלט, אשר - כמובן מאליו - לא הייתה צריכה להתקיים אילו האורגניזם-סביבה הנקרא אדם היה באמת נשלט עצמית. זו הסיבה שמורה הזן לא מלמד למעשה את התלמיד מאומה, אלא מכריח אותו למצוא בעצמו, ויותר מכך - הוא אינו מחשיב את עצמו כמורה, כיוון שרק מנקודת מבטו הבלתי מוארת של התלמיד קיימים מורים. אנו במערב נאלצים למצוא בעצמנו, לא באמצעות מורים אלא על ידי העדרם, כך שלא קיים אצלנו הפיתוי להישען על אחרים. נכון אמנם שלרשות תלמיד הזן היפני עומדת ההתנהגות הטבעית של המורה כדי להביא אותו במבוכה. אבל האם אין ביכולתנו להביך את עצמנו מעצם קיום הסביבה הטבעית ביותר של השמיים, האדמה והמים, על ידי נפלאות הגוף שלנו, מבוכה שתעורר אותנו לתגובה, עד כדי פעולה בדרך שהולמת את יפעתם של הדברים? או שמא נגזר עלינו להמשיך להלוים בהם עם בולדוזרים, בדמותנו את עצמנו לשליטים עצמאיים וכובשים של מה שאיננו, אחרי ככלות הכול, אלא החלק הגדול וכנראה הטוב יותר של עצמנו?

ין לי כוונה, וגם אין זה הטבע של נקודת המבט הזו, להצביע על דברים מסוימים שניתן לבצע למען ישום טכנולוגי של הרגשה חדשה זו של יחס האדם לטבע, הן בתוך האורגניזם שלו עצמו והן מחוצה לו. כיוון שמה שחשוב אינם הדברים שיש לעשות אלא הגישה - ההרגשה הפנימית והנטייה - של העושה. מה שנחוץ איננו סוג חדש של טכניקה אלא סוג חדש של אדם, כיוון שכמו שאומר הפסוק הטאואיסטי העתיק: "כשהאדם הלא נכון משתמש באמצעים הנכונים, האמצעים הנכונים פועלים בצורה הלא נכונה". המשימה של פיתוח סוג אדם חדש איננה כה קשה כפי שהיא נראית, ברגע שאנחנו משתחררים מן הדעה המוטעית כי שינוי עצמי ושליטה עצמית הם לא יותר מעניין של קונפליקט בין היצר הטוב והרע, של כוונות טובות לעומת דחפים סוררים. הבעיה היא להתגבר על חוסר האמון הטבוע בנו בכוחו של נצחון הטבע בזכות האהבה, בדרך העדינה (ju-do) של פנייה עם כיוון ההחלקה, של שליטה עצמית באמצעות שיתוף פעולה עם עצמנו.